

DORIN JACOTĂ

MĂRTURII STRAINE DESPRE REALITĂȚI ISTORICO-GEOGRAFICE DIN VILCEA ÎN SEC. II-XVI

★

În timpurile mai îndepărtate de noi, călătorul era cel care, fie prin natura profesiei sale — sol, agent comercial, personaj diplomatic — fie prin cea a unor atribuții de moment, trebuia să străbăta teritorii mai mult sau mai puțin întinse și care își nota etapele drumului străbătut, observații geografice, sociale și politice. În alte situații, așa cum vom mai avea ocazia să subliniem, aceștia erau simpli drumeți, nu arareori militari, culegători pur întâmplători de impresii. Abia mai târziu, foarte aproape de secolul nostru călătoria va deveni un scop în sine, un prilej de delectare spirituală. Datorită caracterului primei epoci, vom întâlni notații mai mult fugare în acest răstimp, nu lipsite de interes uneori, dar vizând un scop foarte precis: acela de a informa anumiți beneficiari despre ținuturi sau ținuturi reale.

Primele atestări documentare străine privind zona vilceană sînt destul de tîrzii, ele referindu-se în special la riul Olt și la rolul său strategic. Ceva mai veche este nota lui Ptolemeu (sec. al II-lea e.n.) din *Indreptar geografic*, lucrare în care sînt calculate longitudinea și latitudinea a 8 000 de localități, inspirat pentru regiunile nordice după Marinus din Tir. Vorbind despre cursul lătrului (Dunării) ca hotar al Daciei, notează despre Olt: „cotitura spre vărsarea riului Aluta, care porneste de la miază-noapte și curge prin Dacia [are gradele] 50°15'—44°“.

Informații prețioase referitoare la castrele daco-romane și romane de pe Valea Oltului, în sec. II—III ne prezintă „Tabula Peutingeriana“, singura hartă stradală a imperiului roman, păstrată peste timp. Informații cu caracter topografic asupra localizării castrelor de la Romula, Rusidava, Pons Aluti, Buridava, Costra Trajana, Arutela, Pons Vetus și Caput Stenarum completează știrile pe care le avem din această perioadă*.

La începutul evului mediu românesc întâlnim o nouă menționare a Oltului. În 1358, în drum de la Ierusalim, trec prin Țara Românească, Transilvania și Ungaria doi pelerini germani, Peter Sparnau și Ulrich von Tonnstädt. Din păcate aceștia notează numai principalele etape ale dru-

* Nu intrăm în amănunte, iatăcînt harta e prezentată de studiul prof. D. Tudor, pe care l-am consultat în manuscris.

mului de întoarcere, spunând (printre altele) că „de la Braşov am plecat în Transilvania peste o apă care se numeşte Olt...”. După cite se vede, este vorba doar de Oltul ardelean¹.

Itinerarul de la Bruges (cca 1380—1390) cuprinzând principalele drumuri de pelerinaj din Europa, indică şi un drum care duce la Constantinopol, trecând prin Transilvania şi Ţara Românească. Între Sibiu şi Argeş se află menţionată localitatea BERBOM, care ar fi o corupere a lui Birbaum. Unii comentatori văd în toponimicul Birbaum localitatea Perişani din jud. Vâlcea, drumul indicat fiind varianta Sibiu-Perişani-Valea Băiişului-Valea Topologului-Valea Argeşului².

Spre sfârşitul secolului al XIV-lea are loc bătălia de la Nicopole care se termină cu victoria turcilor şi punerea pe fugă a armatelor asediatoare. Printre oştenii atacanţilor se află şi Peter von Rez care, impresionat de dezastrul armatelor creştine şi de proasta primire din partea localnicilor în drumul spre casă, compune o povestire rimată a întâmplărilor. După ce lupta este pierdută, asediatorii trec prin Ţara Românească şi Transilvania, îndreptându-se spre apusul Europei, prin 1396. Iată impresiile lui Rez în timpul călătoriei pe meleagurile vâlcene: „Cînd am ajuns la ei în strîmtoare (valea Oltului — n.n.) ne-au luat tot ce aveam şi ne-au lăsat goi aşa cum ne-am născut... Sufla vîntul şi ploua cumplit şi a trebuit să trecem prin vad o apă mare, şi mulţi oameni s-au înecat atunci. Ei (locuitorii — n.n.) dărimau înaintea noastră punţile, a trebuit să alergăm cu toţii razna prin munţi înalţi şi pe nişte poteci rele, prin codri mari şi printre oameni crunţi...

...Nu aveam nici carne, nici pîine şi nici un alt mijloc de trai. Se muria de foame şi de frig. Şi aceasta s-a întîmplat cu adevărat. Noi mîncam măcriş şi muşchi de munte. Din umbéle (plante din familia umbeliferelor — mărarul, pătrunjelul, cucuta etc. — n.n.) storceam prea puţină hrană cu care trebuia să ne potolim foamea. Ungurii cu bărbi lungi înfuleceau varza din grădini. A fost mult mai greu decît aş putea povesti. A durat mai bine de şapte zile. O Doamne, cît de scilte ne-au fost puterile! Cetatea Lotrului se află pe un hotar, şi Pattolmezei (neidentificat — n.n.) lângă un turn roşu. Apoi am ajuns la Sibiu în Transilvania, la creştini”³.

Ce i-a putut determina pe localnici să se poarte în felul descris cu nişte oşteni străini care s-au ridicat împotriva semilunii? Trei sînt explicaţiile. Prima: Mirecea cel Bătrîn stăpînea în acea epocă numai o parte din teritoriul ţării sale, restul fiind sub autoritatea lui Vlad, sprijinit de turci. A doua: o armată în retragere şi în debandadă reprezintă un real pericol pentru locuitorii teritoriilor prin care trece, ea recurgînd la jafuri şi la acte de violenţă pentru a putea trăi. Mai mult, din ultima parte a citatului constatăm cu uşurinţă că „cruciaţii” îi considerau pe românii ortodocşi mai apropiaţi de păgîni decît de creştini şi nu este greu de presupus că şi se purtau ca atare. (Sau să fie această apreciere o urmare a celor întîmplate şi întîmpinate pe valea Oltului?). A treia: locuitorii ţinuturilor muntoase sînt, datorită singurătăţii şi sălbăticiiei împrejurimilor, foarte suspicioşi şi temători. Pentru a preveni un atac nu este de mi-

1. *** Călători străini despre ţările române, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 20.

2. Idem, p. 24.

3. Idem, p. 33.

rare deci că nu preferat să atace ei primii. Corelînd aceste explicații nu putem da dreptate lui Petru von Rez. Localnicii s-au apărat și și-au apărat bunurile și atîta tot !

Aflată la intrarea Oltului în munți, cetatea Turnu Roșu, cu toate că nu se înscriseră perimetrului care ne interesează, va fi amintită, numele ei fiind foarte des legat de cel al Oltului vilcean. Într-o descriere anonimă a Moldovei (cca 1528) autorul, în slujba regelui Ferdinand de Habsburg, vorbind de posibilitățile pe care le-ar avea turcii de a trece în Transilvania, spune : „Din Valahia Mare adică transalpină turcii sînt siliți să pătrundă cu mare greutate pe la Turnu Roșu, care este așezat la poalele Carpaților aproape de Dunăre (nu chiar așa aproape — n.n.), cu o fortăreață sau o cetățule foarte bine întărită și înconjurată de munți înalți și trecînd pe o cale așa de îngustă și stîncoasă, încît nici măcar un singur cal mergînd cu grijă nu poate trece ușor”⁴. Calea îngustă și stîncoasă despre care vorbește autorul anonim este fie drumul de la Vilcea, pe valea Oltului spre Sibiu, fie de la Argeș pe valea Topologului și prin Perișani, tot spre Sibiu.

Cu aproximativ aceiași cuvinte este caracterizată valea Oltului vilcean de către Iohann Honter în *Chorographia Transilvaniae...* (cca 1545, tipărită în 1550 la Viena) : „Apoi riul Olt nu este puțin vestit printre celelalte riuri ale acestei țări... curgînd... spre Sibiu pînă aproape de Turnu Roșu, unde sibiienii fac de strajă ca să nu fie atacați pe neașteptate, trece prin văi înguste și prăvălita în Țara Românească unde se spune că poartă aur, și se varsă în Dunăre nu mult mai sus de Nicopole. Iar acest turn e la o depărtare de două mîle de Sibiu, și pe aici este poarta de intrare a turcilor în Transilvania pe niște căi nespuse de strîmte și înguste”⁵.

Pămîntul țării noastre a constituit veacuri de-a rîndul bazinul de materie primă, de unde se extrăgea aurul și, mai ales, sarea. Sarea se exploata atît în Transilvania cît și în Țara Românească, sub formă de „bolovani de tîntre” și „bolovani de căruță”, unități de măsură diferite de la o exploatare la alta.

După înfringerea lui Zapolya la Tokay (27 septembrie 1527), Ferdinand de Habsburg se impune în Transilvania pînă la jumătatea lui 1529. În această perioadă de aproape 2 ani se instalează la „cămărilor de sare” din Transilvania reprezentanții casei comerciale Fugger al cărei trimis va înainta în 1528 un raport amănunțit asupra condițiilor de lucru din ocne și propunerii de îmbunătățire a organizării exploatării. Raportul, foarte bine documentat, prezintă și conjunctura economică a vecinilor, în speță a românilor de pe Olt :

„Voievodul Țării Românești (Radu de la Afumați — n.n.) are și el în țara sa sare, la 6 mîle depărtare de Turnu Roșu în localitatea numită Retz. Sarea nu este atît de bună ca cea din Transilvania... Românii cumpără bucurios sarea din Transilvania, «dar» vînzarea ei nu este liberă. Ei o duc în Turcia „last man nicht durch ein 40 gist”. Peter Haller mă înștiințează că românii aduc din nou piper din Turcia”⁶.

4. Idem, p. 193.

5. Idem, p. 216.

6. cf. Raportul despre situația Transilvaniei, 1556 martie 18, apud *Căldări străine*, vol. II, București, 1970, pp. 11—86.

Comentatorii textului sînt unanim de acord că RETZ este o deformare a numelui m n stirii Titireci din apropierea Ocnelor Mari  i a Ocn tei, salinele lui Radu de la Afuma i fiind aici localizate.

Sarea scoasă de la Ocnele Mari sau de la Ocn ta, la fel ca  i alte mărfuri, era transportată pe Olt la vale, a a cum notează Antonio Possevino, emisar papal care a stat o lună  i jumătate în Transilvania,  n 1583 : „De aici (Turnu Ro u — n.n.) [Oltul] coboară printr-o vale str mt  av nd pe am ndou  p r ile mun i foarte  n l i, în  ara Românească, numită Transalpina, apoi nu prea departe de Nicopole se varsă în Istru sau Dunăre, cum vrem să-l spunem. Acel r u poartă pe apele sale un fel de plute mai cur nd dec t luntre, cu ajutorul cărora se transportă din  ar  sarea sau alte lucruri”⁷.

Majoritatea celor care au amintit despre Olt  i cetatea întărită de la Turnu Ro u au privit aspectul militar, strategie al acestei cet i. Abia în 1552, într-un raport al lui Georg Werner, Turcu Ro u este notat alături de Bran, ca vamă între  ara Românească  i Transilvania :

„...Alte asemenea posturi filiale în Transilvania în care să trebuiască să sad  întotdeauna cu re edin a slujba i [al v rn i] nu mai au, în afară doar de unul care este  inut de Bra ov în cetatea Bran, a ezate în str mtorile mun ilor prin care se vine din Transilvania  i de altul care e  inut de Sibiu la Turnu Ro u... [a ezat tot] în str mtorile acestor mun i. Acest [turn] cu pu ini ani în urmă a fost n rult în mare parte de n vela  i puterea apelor ( n 1533 — n.n.).  n aceste locuri se ob snuie te să se dea  i să se primească  idule vamale pentru mărfurile care se aduc la Bra ov sau Sibiu, căci prin aceste două locuri de  ntrare trebuie să vină to i cei care au drum din  ara Românească  n Transilvania”⁸.

R mnicu Vlcea, cu toată situarea sa favorabilă, în drumul călătorilor spre  i din Transilvania, apare foarte t rziu în notele străinilor :  n 1581, într-un raport al călugărului franciscan Jeronim Arsegno, devenit mai t rziu vicar general al episcopului catolic din Moldova. Informa ia despre R mn c nu este de la prima sursă, ea fiind preluată de la călugărul Celestin Vene ianul care prezintă situa ia bisericilor rom no-catolice din  ara Românească : „R mn c, la trei zile de drum de Tirgoviște, are 20 de case de catolici, 180 de suflete ; se declară catolici rom ni, dar au un preot luteran, neav nd unul catolic ; oameni simpli ca mai sus”⁹. Înainte de R mn c se dau informa ii despre Tirgoviște  i C mpulung, prin „oameni simpli” trebuînd să  n elegem mici me te ugari  i  r ni.

Oprindu-ne aici, vom observa că nota iile — mai lungi sau fugare — aruncă o anumită lumină asupra unor realit i vlceane. Provenite de la autori cu diferite preocupări, a a cum am men ionat la început este normal ca ele să nu aibă unitate  i uneori să fie pur subiective. Informa iile asupra meleagurilor vlceane se vor  mbog i în secolle următoare, vor deveni constante  i se vor obiectiva.

7. *** Călători străini..., vol. II, p. 545.

8. Idem, pp. 633—635.

9. Idem, p. 310.

TÉMOIGNAGES ÉTRANGERS SUR LES
RÉALITÉS HISTORICO-GÉOGRAPHIQUES
DU DISTRICT VILCEA DANS L'INTERVALLE
COMPRIS ENTRE LES IIe ET XVIe SIÈCLES

RÉSUMÉ

Des voyageurs étrangers, qui par la nature même de leur profession étaient messagers, agents d'affaires, personnages diplomatiques ou qui avaient des fonctions d'autre nature, de passage par Vilcea, ont laissé des informations sur les hommes, les actes, les lieux qu'ils en vus.

Ce sont des informations précieuses pour la connaissance de l'histoire de notre district.